

MARXISTICKO-LENINSKÁ ETIKA AKO FILOZOFICKÁ DISCIPLÍNA

H. BÖECK, *Ethik und Moral*. VEB, Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin 1977, s. 181

Vzťah etiky a morálky je jedným z centrálnych problémov, ktorý sa teoretici pokúšali riešiť z rôznych teoreticko-metodologických a svetonázorovo-ideologických hľadísk od počiatkov formovania sa etického vedenia v rámci filozofického myslenia. Aktuálnosť riešenia spomínaného vzťahu vystupuje do popredia dodnes i na pôde marxistickej etiky. Možno povedať, že všetky ostatné otázky, ktoré sa etici pokúšajú stavať a riešiť bezprostredne alebo sprostredkovane, súvisia s riešením tohto problému. Potvrďuje to i práca marxistického mysliteľa H. Böecku *Ethik und Moral*. Recenzovaná práca predkladá čitateľovi prehľad o súčasnej etape diskusie a niektorých aspektoch rozpracovania metodologických otázok o charaktere etiky, podstate, štruktúre a funkciách morálky, o systéme etických kategórií a pod. v socialistických krajinách. Je jedným z výsledkov intenzívnej spolupráce etikov ZSSR a NDR. (Pozri napr. práce *Ethik. Philosophisch-ethische Forschungen in der Sowjetunion*, VEB, Berlin 1976, *Ethik und Persönlichkeit*, VEB, Berlin 1975 a i.) V tejto súvislosti treba iba podotknúť, že porovnanie s rozpracovaním etickej problematiky v československej teoretickej tvorbe posledných rokov z kvantitatívneho i kvalitatívneho aspektu nevyúsťuje do optimistických konštatácií. Komparatívny prístup H. Böecku pri interpretácii a naznačení možnosti riešenia základných otázok marxisticko-leninskej etiky, zručnosť, jasnosť a dôslednosť vyjadrenia postojov môže pôsobiť inšpiračne ako báza pre ďalšiu tvorivú polemiku.

Autor sa jednoznačne prikláňa k názoru tých etikov, ktorí chápu marxis-

tickú etiku ako filozofickú disciplínu. [s. 18] Podčiarkuje, že pre jej metodologický postup je charakteristická filozofická metodológia. Prostredníctvom nej môžeme odhaliť *zákonitosť*, určujúcu podstatu a vývoj morálky ako predmetu marxistickej etiky. Úlohou etiky nie je iba deskripcia morálnych javov, ale predovšetkým skúmanie zákonitostí, ktorá nám môže pomôcť pochopiť súčinnosť elementov štruktúry morálky z hľadiska vzájomného pôsobenia morálky a spoločenských materiálnych vzťahov. Vyslovuje názor, že charakterizovanie morálky ako formy spoločenského vedomia nie je definíciou etiky, i keď je veľmi dôležité pre principiálne odlišenie materialistického a idealistického chápania morálky. Plní nezastupiteľnú metodologickú úlohu. Chápanie morálky ako súčasti duchovnej kultúry spoločnosti umožňuje skúmať morálku ako jednotu spoločenského a individuálneho morálneho vedomia a zodpovedajúcich spôsobov konania ľudí ako prejavu a zároveň vytvárania morálnych vzťahov. Preto marxistická etika nie je žiadnou modifikáciou morálnej dogmatiky, nemôže byť morálnym katechizmom pre všetky časy a svety. Charakterizuje morálku konkrétnych spoločensko-ekonomických formácií, jednotlivých tried a skupín spoločnosti, zákonitosti jej vývoja. Tým si marxistická etika vytvára nielen teoretické predpoklady pre kritiku nematerialistického a nedialektického chápania morálky, ale i predpoklady pre efektívne svetonázorové pôsobenie v rovine hodnotovej orientácie individua. Morálka konkrétnych historických subjektov je vždy vyjadrením určitých historicky a triedne podmienených zá-

ujmov a potrieb, odrazom protirečivej dialektickej jednoty individuálneho a sociálneho v konkrétnej historickej etape vývoja.

Pre metodický postup teoretickej analýzy Böecka, prelínajúci sa všetkými kapitolami od predmetu a úloh marxisticko-leninskej etiky, podstaty a štruktúry morálky, cez charakterizovanie genézy a základných tendencií vývoja morálky až po teoreticko-poznávacie aspekty determinácie morálky, je charakteristické jej vyústenie a zakorenenie v problematike konkrétneho historického typu morálky — v socialistickej morálke. Preto rozpracovanie každej kapitoly predstavuje jednotu marxistickej teoretickej analýzy pohybujúcej sa na určitom stupni všeobecnej abstrakcie s náväzným sprostredkujúcim vyústením do konkrétnej sociálnej roviny. Vyhýba sa krajnostiam empirickej opisnosti a abstraktnej špekulácie. Usiluje sa, pokiaľ mu to analyzovaná problematika dovoľuje, podčiarknuť dynamický „procesuálny“ charakter súčinnosti elementov morálky. Pokiaľ uplatňuje štruktúrny výklad, podčiarkuje „...akokoľvek abstraktným a formálnym by sa na prvý pohľad zdal, nemá za cieľ iba usporiadať etické poznanie a terminológiu, ale je predovšetkým dôležitý pre praktický morálny život, pre jeho vedomý a plánovitý charakter“ (s. 99)

Netradičné, ale z hľadiska Böeckovho charakterizovania predmetu etiky je logické začlenenie subkapitoly o zákonoch a kategóriách marxistickej etiky.

Positívne treba hodnotiť, že striktne odlišuje v teoretickej úvahe etické a morálne (prikláňa sa tým k celému radu sovietskych i nemeckých autorov). Morálka podľa jeho názoru nie je formou vedeckého odrazu skutočnosti. „Morálne vedomie nie je ani v socializme odrodou vedeckého po-

znania spoločenskej skutočnosti, ale zvláštnou formou spoločenského vedomia so špecifickými funkciami, na rozdiel od etiky ako časti filozoficko-vedeckého vedomia.“ (s. 32) Spoločné pre morálku a etiku, pre charakterizovanie ich podstaty je to, k čomu sa vzťahujú, to, čo odrážajú. Nie je to svet hodnôt, ktorý stojí nad skutočnosťou, ale spoločenské záujmy, ktoré v triednych spoločnostiach majú triedny charakter. Z hľadiska funkcií a spôsobu odrazu odlišuje morálne pojmy od etických kategórií. Morálne pojmy, podľa Böecka, vyjadrujú odraz elementárnej životnej skúsenosti na rozdiel od etických kategórií ako základných vedeckých pojmov, uzlových bodov vedeckého usudzovania o podstate morálnych procesov a javov ako pojmov filozofického poznania, ktoré súvisia s objektívnou spoločenskou skutočnosťou (a nie iba s faktami morálneho života). Etické poznanie je podľa jeho názoru vedecko-filozofickým poznaním, ktoré plní iné funkcie ako morálne vedomie. Morálne vedomie podľa jeho názoru pôsobí motivačne, imperatívne a orientačne, kým etické poznanie pôsobí funkčne analogicky ako marxisticko-leninská filozofická veda. (s. 34)

V tejto súvislosti zdôrazňuje, že rovnako ako je dôležité oddelenie kategórií etiky od pojmov morálneho jazyka každodenného vedomia, je dôležité i vymedzenie odlišnosti morálnych zákonov, ktoré vyjadrujú imperatívy, predpisy a príkazy, a objektívnych zákonov etiky ako filozofickej vedy.

Vymedzenie sféry „morálneho“ a „etického“, určenie ich vzájomného vzťahu je podstatné pre určenie, chápanie charakteru a špecifických črt etiky, či ju budeme chápať ako učenie o morálke alebo ako relatívne samostatnú filozofickú vedu. Böeck používa pojmy filozofická disciplína a

filozofická veda ako synonymá. Z kontextu vyplýva, že v rovnakom zmysle používa i označenie vedecký a filozofický v rámci marxistickej etiky.

Etika ako samostatná filozofická disciplína musí vystihnúť podstatu morálneho konania a vedomia v celej ich protirečivosti a mnohostrannosti. Zložitost skúmaných javov a ich vzťahov si vyžaduje i špecifický spôsob ich analýzy, ktorý by z hľadiska daného stupňa rozvoja poznávacích schopností a prostriedkov subjektu zabezpečil relatívnu adekvátnosť odrazu. Pri analýze elementov štruktúry morálky, predovšetkým foriem morálnej aktivity ľudí a psychologickéj štruktúry spoločenského a individuálneho morálneho vedomia vychádza Böeck z dominantnej progresívnej orientácie sovietskych psychológov a etikov S. L. Rubinštejna, A. N. Leontieva, A. G. Charčeva, S. F. Anisimova a L. M. Archangeľského. Zdôrazňuje ideologický charakter morálnych vzťahov a morálnu prax chápe ako prakticky realizované morálne vzťahy. Príkláňa sa k názoru tých autorov, ktorí tvrdia, že nejestvuje žiadna zvláštna morálna prax popri politickej, ekonomickej, vedeckej, pedagogickej alebo umeleckej praxi. Morálna prax jestvuje vo všetkých týchto formách praxe. Zdôrazňuje cieľavedomosť, zameranosť, vedomý charakter konania, jednotu vzájomného vzťahu vedomia a činnosti. Vedomie v určitom zmysle vystupuje ako regulátor činnosti a konania. Pri analýze činu poukazuje na dôležitosť chápania činu ako spoločensky významného pôsobenia.

Pri analýze podstaty a štruktúry morálky významné miesto venuje problematike normatívnych elementov morálky. Nie náhodou sa práve morálne normy dostávajú do centra pozornosti etikov, ktorí sa pokúšajú vyjadriť špecifické črty podstaty a funk-

cí morálky. Veľmi dôležitú úlohu majú pri objasnení normatívnych a nenormatívnych spôsobov regulácie v spoločnosti, ale i pri objasnení vzájomného pôsobenia elementov štruktúry morálneho vedomia v súčinnosti s morálnym konaním a mravnými vzťahmi. Podotýka však, že morálku nemožno redukovať iba na súhrn morálnych noriem. Chápe ju ako súbor rôznorodých elementov. Patria k nim nielen morálne normy, ale tiež pojmy o dobre a zle, povinnosti a zodpovednosti, cti a čestnosti, šťastí a zmysle života. Dôležitú úlohu v morálke majú morálne city, kvality osobnosti, zvyky v správaní. Význam, úloha, funkcie, subordinácia, dominancia určitého elementu alebo elementov tohto rôznorodého súboru je v rôznych etapách historického vývinu spoločnosti a jednotlivca rôzna, pretože i historické úlohy morálky ako spoločenského javu sú rôzne.

Možno povedať, že prvé dve kapitoly recenzovanej práce plnia úlohu nosných pilierov výstavby celej koncepcie práce. Výrazne sa to prejavuje v záverečnej subkapitole *Spoločenská funkcie morálky*. Böeck v nej zdôrazňuje význam a charakter regulatívnej sily morálky, dynamickosť jej vplyvu na činnosť ľudí a tým i na sociálnu skutočnosť, predovšetkým prostredníctvom morálnej motivácie a stimulácie. Morálka totiž môže podnetne pôsobiť, byť hybnou silou, spätne vplyvať iba za predpokladu, že motivuje spôsob konania ľudí. To je prvá a hlavná funkcia morálky v spoločenskom živote. [s. 175] Dôležitou formou, cez ktorú pôsobí morálka na spoločenský život, je i systém morálnej stimulácie. [Význam motivácie a stimulácie zdôrazňuje pri analýze štruktúry morálneho vedomia i L. M. Archangeľskij].

Kniha H. Böeck *Ethik und Moral*

podľa úvodných slov autora je určená ako študijná pomôcka pre základné kurzy etiky a predstavuje usporiada-

nú sumáciu marxistického etického skúmania posledných rokov.

M. Blchová

KRITIKA PSYCHOANALÝZY A BIOLOGISTICKÝCH KONCEPCIÍ

Kritik der Psychoanalyse und biologischer Konzeptionen. Ed. W. Friedrich, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin 1977, 197 strán.

V západných krajinách nadobudli veľkú popularitu rôzne psychologizujúce a biologizujúce názory na vývin človeka a jeho vzťah k spoločnosti. Idey psychoanalýzy, teórie rasizmu a agresivity hlboko ovplyvnili teoreticko-metodologické východiská buržoáznych vied o spoločnosti a ich prostredníctvom získali dnes mimoriadne exponované postavenie v rámci buržoáznej ideológie a politiky. Antropologické smery buržoáznej filozofie, ako aj niektoré revizionistické koncepcie spoločnosti prehľbujú a „kultivujú“ svetonázorovú pozíciu psychoanalýzy, vychádzajúcu zo základnej tézy, že vývin osobnosti a spoločnosti je koniec koncov determinovaný a vysvetliteľný „z pudovej štruktúry“ individua. Cieľom recenzovaného zborníka je vypracovať marxisticky fundovaný kritický prístup k biologizujúcim a psychologizujúcim koncepciám. Jeho potreba je o to naliehavejšia, že ide nielen o orientáciu v zložitej a často-krát ťažko prehľadnej situácii v spomínanej problematike, ale aj o účinnejší a dôslednejší boj proti buržoáznej ideológii a politike.

V centre pozornosti je analýza filozofických, svetonázorových a spoločensko-politických aspektov psychoanalýzy ako teoretickej koncepcie. Spoločným menovateľom všetkých štúdií je ukázať, ako nepochopenie alebo odmietanie dialektiky človeka a spoločnosti vedie k naturalistickému

a ahistorickému definovaniu podstaty človeka.

Táto kniha je pre čitateľa pútavá z viacerých hľadísk. Oboznamuje s rozsiahlou kritikou psychoanalýzy a rôznych koncepcií agresivity a rasizmu, ukazuje, kedy psychoanalýza ako terapia môže dosiahnuť liečivé účinky, autori v nej rozvíjajú základné črty marxistickej teórie osobnosti a objasňujú pojmy ako: vedomie, podvedomie, pudy atď. Zborník pozostáva zo štyroch štúdií a predslovu.

Lucien Sève vo svojej štúdií hľadá príčiny nového oživenia psychoanalýzy v širokom vedeckom a spoločensko-ideologickom kontexte a súčasne zdôrazňuje svoj principiálne odmietavý postoj ku každému pokusu spojiť freudizmus s marxizmom do novej jednoty. Na príkladoch z dejín vedy a filozofie autor výstižne poukazuje na to, aký úzky a vzájomne podmienený je vzťah medzi vedou a ideológiou. Ani psychoanalýza nie je výnimkou, takže postavenie a riešenie jej problémov je zložitou ideologickou reflexiou objektívnych spoločenských procesov v období prechodu k imperializmu, ktoré si vyžiadali zmenený pohľad na problémy človeka.

Psychologizáciu spoločenských procesov približuje autor na príklade Freudovho stotožnenia podstaty náboženstva s mechanizmom individuálnej neurózy. Podáva hlbokú kritiku Freudovej redukcie spoločenských vzťahov